

Het wapen van de voormalige gemeente Borkel en Schaft

De vroegste vermelding van het dorp Borkel vinden wij in een oorkonde van 12 april 1299, toen hertog Jan II van Brabant op verzoek van de pastoor, de vrouw en de inwoners van Bergeijk zekere hem toebehorende allodiale goederen, waaronder de novale tiende van Borkel in de parochie Bergeijk, voor het onderhoud van een nieuw gesticht al-

HET STREEKARCHIEF ZUID-OOST BRABANT

taar ter ere van OLV in de kerk van Bergeijk bestemde. Bij de uitgifte van de gemeenschappelijke gronden door de Brabantse hertog op 24 september 1331 aan die van Bergeijk en Westerhoven blijkt dat het grondgebied van Borkel binnen de grenzen van die gronden was gelegen. De ligging van het dorp wordt in de Brabantse leenregisters uit de 14e eeuw nu eens in de parochie Westerhoven, dan weer in de paro-

chie Bergeijk aangegeven. Ook de schepenaakten van 's Hertogenbosch kennen deze manier van aangeven. Schaft vinden wij omstreeks 1340 voor het eerst in de bronnen terug en wel in het hertogelijke cijnsregister binnen de kring Eersel: de familienaam Van den Scaven, het toponiem 'van der Scaven' en een goed (= hoevecomplex) genaamd Scave. In de uitgiftebrief van de gemeenschappelijke gronden door de abt van Echternach op 14 december 1326 aan zijn lieiden van Waalre en Valkenswaard wordt met geen woord gerept over Schaft, terwijl dit (latere) dorp binnen de toen genoemde grenzen was gelegen. Schaft behoorde dus tot het domein van Echternach. Echternach bezat hier later nog de tiende: de Hoofd- of Grote tiende. Ook bij Schaft doet zich wat de parochiële indeling betreft hetzelfde probleem voor als bij Borkel. Nu eens heet Schaft in de parochie Valkenswaard, dan weer in de parochie Westerhoven te zijn gelegen.

Minder problemen zijn er voor wat betreft de rechtsmacht over de beide dorpen. Zowel Borkel als Schaft ressorteerde onder de hertogelijke schepenbank van Eersel. Voor Borkel is dit logisch gezien de hertogelijke bezittingen en rechten ter plaatse, voor Schaft echter niet. Het is niet uitgesloten dat Echternach in Schaft beperkte rechtsmacht heeft uitgeoefend. Hiervan zijn echter tot heden nog geen sporen gevonden. Ook de rechten van het kapittel van Sint Servaas te Maastricht in beide dorpen zijn nog onvoldoende onderzocht. Opvallend is in ieder geval dat het familiewapen Van der Schaft een duidelijke relatie met Bergeijk aangeeft i.p.v. met Waalre-Valkenswaard.

Zoals wij al eerder hebben geschreven werd in 1468 de schepenbank van Bergeijk van de bank van Eersel afgesplitst. Tot deze nieuwe schepenbank behoorden Bergeijk, Westerhoven, Riethoven, Dommelen, Borkel en Schaft. In de jaren 1626-1688 maakte beide dorpen deel uit van de (pand)heerlijkheid Bergeijk.

Tot de instelling van de gemeente Borkel en Schaft per 1 januari 1811 hebben beide dorpen gebruik gemaakt van de symbolen van de schepenbank van Eersel (tot 1468) en Bergeijk (1468-1810). In 1811 maakte de nieuwe gemeente gebruik van een in ieder dorp voorkomend stempel van de 'Mairie', voorzien van de gekroonde keizerlijke Franse adelaar.

Naar aanleiding van de oproep van de Hoge Raad van Adel, schreef de burgemeester van Borkel en Schaft op 11 maart 1815 aan de gouverneur der provincie dat zijn gemeente

Het gemeentewapen 1818-1934

lijk wapen voerd (lees: behoort te voeren) tot staving van zodanige actens en extracten. Zijn voorstel is dan ook om in het wapen van de gemeente 'de Ploeg' op te nemen, 'als zijnde de landbouw de voornaamste inkomsten dezer gemeente en wel het eenigste, dat eenigzins het bestaan der inwoners opleverd'. De Hoge Raad van Adel heeft geen reden gezien om van het voorstel van de burgemeester af te wijken. Op 14 oktober 1818 verleent dit college dan ook het volgende wapen, zijnde een schild van lazuur, beladen met een ploeg van goud.

De gemeente Borkel en Schaft werd per 1 mei 1934 verenigd met die van Valkenswaard en Dommelen tot de huidige gemeente Valkenswaard. Door deze vereniging kwamen de oude gemeentewapens te vervallen.

J.Th.M. Melssen
Streekarchief Zuidoost-Brabant

Het stempel uit 1811

voorheen met die van Bergeijk, Westerhoven en Riethoven een dingbank (= schepenbank) had uitgemeent en dus een en hetzelfde wapen had gevoerd. Hij vindt dat, omdat de gemeente thans zelfstandig is, zijn gemeente 'een afzonder-

vers van de pers

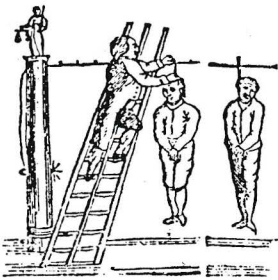
Ge hurt tegenworrig zo'n aokelige dingen
dè ge haost bang begient te worren.
Weest daorum iedre mergen mer dankbaar
as er wir nen nuuwen dag is geborren....

Eigenheimer

Van Zingen & Speule

Somer-en-Heide

Hoe duister de zon, hoe helder de maan, hoe zal het met ons wezen. Ja voor de zon is onder-ge-gaan zal ik hier niet meer wezen. O jonge-lied, 'k ben nog zo jong, ja, ja, pas zeventien jaar, toen ik kwam in mijn doods-ge-vaar, ja, ja, pas zeventien jaar, toen ik kwam in mijn doodsge-vaar.

TREURLIED

van een JONGELING, welke door zijn MEISJE werd afgewezen en haar toen uit jaloezie heeft VERMOORD.

Hoe helder die zon en hoe duister die maan

hoe helder die zon en hoe duister die maan
min god en hoe kan het toch wezen
wanneer de zon is henen gegaan
zal ik er niet lang meer leven
o god en ik ben er nog zo jong
ik ben pas zeventien jaarjes oud
maar door de liefde o ja
ben ik gekomen in doodsgevaar (2x)

ik vrijde laatst met ene jonge maagd
die ik er zo teer beminde
ik was er gesteld om te trouwen met haar
maar ze kon er geen liefde meer vinden
maar toen ik dit werd gewaar
alsdat er geen liefde meer was bij haar
riep ik o god welk een smart
gevoel ik aan mijn jeugdig hart (2x)

het was op de tweede paasdag laat
toen ik er mijn liefde liet dalen
ik nam er mijn scheermes in de hand
en riep o god wil mij aanhoren
en ik gaf toen op diezelfde stond
nog ene zoen op hare mond
stervende riep zij o god
wees mij genadig in mijn lot (2x)

Van dit lied, dat ik met enkele ontbrekende regels al opnam in mijn Liederen en Dansen uit de Kempen (blz. 91) kon ik in onze streek veel varianten optekenen. Deze werd gezongen door de gezusters Bogaerts uit Someren-Heide.

toen ik het geweld er had begaan
wilde ik er mijn leven gaan derven
maar op mijn geschreeuw kwam de wachter aan
die hoorde haar bitter kermen
toen hebben zij mij gearresteerd
en naar het huis van de rechter getransporteerd
maar in mijn gemoed
zag ik haar zwemmen in haar bloed (2x)

zij brachten mij naar het gerechtplein
daar deden mij de rechters dagen
de jongeling vertelde zijn geval
want gij zult uw lot beklagen
zeg horen we niet de moordenaar aan
ach wil mij met reden en goed verstaan
heer breng mij aan de dood
niets op de wereld wat mij meer bekoort (2x)

de dagen en uren kwamen aan
dat ik er den dood moest sterven
zie daar zo vele mensen staan
o god wil mij ontfermen
in ik ga scheiden van de wereld af
leg dan mijn lichaam langs haar in 't graf
o met welk een pijn
ach vrienden neemt een spiegel aan mijn (2x)

Van aauwbètte tot zwiemele

De taal van Kempenland van A tot Z

De taal van Kempenland van A tot Z haauwe

Haauwe heeft in de 'taal van Kempenland' allerlei betekenissen die het ook in de algemene taal heeft: Ge moet gin drie geite haauwe es ge mèr vur één hoi het. In deze wijze uitspraak heeft 'houden' dezelfde betekenis als in het Nederlands 'kappen houden' etc. Een afwijkende, eigen betekenis vinden we o.a. in: 'K weejt 'n veugeltje haauwe... Mèr ge magget nie lthaole! In deze tweespraak betekent haauwe immers 'nestelen, wonen'. Ook betekent het zoveel als 'n water ophouden'. Mister, mister, ik kan't nie haauwe! Je mocht in zo'n geval altijd wel de klas uit. Verder zijn er haauwappel

d.w.z. 'appels om te haauwe', te 'bewaren': Ossekoppe, Bellefleurs, Toetappel, Goutermette en nog veel andere. Tot slot is er de bekende aansporing Allee, kom haauwd ew dan! met de wens 'je (goed) te houden'. In verkorte vorm is het nog springlevend in het echt Brabantse houdoe.

haffele
Het werkwoord haffele is afgeleid van haffel. Dat laatste woord weer samengesteld uit hand en vol, zoals èrvel is opgebouwd uit èrm en vol. Zit nie zo mè die kat te haffele, ge verhaaffeld ze hillemal, 't wordt 'n echt haffelkètte. Het betekent 'leefkozend in de hand nemen', van klei-

ne dieren maar ook van kinderen. In Noordlimburg wordt haffele gebruikt in de betekenis 'onhandige bewegingen maken om iets vast te pakken of te houden'. Deze betekenis duidt op verwantschap met het Brabantse woord. Op andere plaatsen in het Nederlands taalgebied komt ook een werkwoord 'haffelen' voor. Maar daar heeft het een heel andere betekenis: 'moeilijk kauen', of 'mummelen' en verder nog 'kijven' en 'de mond roeren'. Dat moet dus wel een ander woord zijn.

Cor Hoppenbrouwers

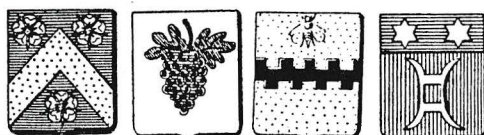
Korhoen

Toen het er naar uitzag dat het korhoen nooit meer zou broeden in dit door god verlaten land verschenen er grote koppen in de landelijke bladen. Zelfs de minister die het milieu beheert haakte in op het nieuws. Maar niemand bedacht dat het korhoen geen kranten leest.

Wat een domme vogel.

Frans Hoppenbrouwers

FAMILIEWAPENS

Panhuysen (Van den) Brab. Peeters Brab. Pelgrom Bois le Duc Pels Bois le Duc

Voor aanvulling, op- of aanmerkingen: Harrie Franken, Weebosch 133, Bergeijk, telefoon 04974-1485

Borkel en Schaft (gegevens RHC Eindhoven)

Gebied

Borkel behoorde oorspronkelijk tot het hertogelijke domein van Bergeijk, Schaft tot het Echternachse domein van Waalre. In de jaren 1626-1658 maakten beide dorpen deel uit van de heerlijkheid Bergeijk. Daarna waren zij statendorpen, gelegen in het Kwartier van Kempenland. De voormalige gemeente werd in 1810 gevormd door afscheiding van Bergeijk, Westerhoven en Riethoven. Per 1 mei 1934 ging de gemeente op in de nieuwe gemeente Valkenswaard.

Geschiedenis van het wapen

Oorspronkelijk behoorden de dorpen tot de schepensbank van Eersel, vanaf 1469 tot die van Bergeijk. Omdat het een nieuwe gemeente betrof, kon de burgemeester in 1815 geen "oud wapen of zegel" [lees: zegelafdruk] inzenden aan de gouverneur der provincie. Hij deelde mee dat het Bergeijkse "wapen" door de dorpen van die bank gezamenlijk werd gebruikt. Hij verzocht om in het wapen van zijn gemeente "de ploeg" te mogen voeren, "als zijnde de landbouw de voornaamste inkomsten dezer gemeentens en wel het eenigste dat eenigzins het bestaan der inwoners opleverd." Aan dat verzoek werd voldaan. Bij Koninklijk Besluit van 31 augustus 1818 nr. 74 werd aan de gemeente als wapen verleend: "Zijnde een schild van lazuur, beladen met een ploeg van goud."

Bronnen

Originele wapendiploma in RHCe, THA, Atlantisnr. 23993. Foto wapen (1818) uit Wapenregister Hoge Raad van Adel: RHCe, THA, Zegelkaarten, doos 2. Rapport betreffende herziening van de wapens van gemeenten en de instelling van wapens voor de dorpen in de Regio Eindhoven [Noordbrabantse Commissie voor Wapen- en Vlaggenkunde, september 1996]. Jan Melssen, 'Dorpsvlag Borkel', *Van Schild en Vaan VI* (1999) 50.

Borkel en Schaft - Historische beschrijvingen

Jaar Beschrijving

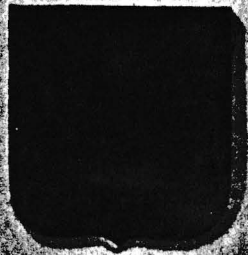
1811 "Borkel een klein dorpje 3 uren ten zuiden van Eindhoven, en een uur van Achelen of de fransche grenzen bevat 200 morgen gecultiveerde grond. Het ligt te midden van een grote heide en heeft een zaveligen schrale bodem, maar de weilanden langs de Dommel zijn tamelijk goed."

1900 Borkel- en- Schaft, gemeente in Noord-Brabant met een oppervlakte van 2473 bunders, bijna geheel zandgrond, met enige verspreide vennen en plekken nat veen en beekklei langs de Dommel. De gemeente bevat de beide dorpen Borkel en Schaft, naast de gehuchten Klein-Borkel, Hoek, Heuvel, Hoef-en-Brug, Peuterseind, Heijerseind en Klein Schaft.

... DEN KONING.

VAN ADEEL

... van de magt aan
... verleend bij
... het volgende Wapen:

[Faint handwritten text, possibly a name or title]

[Faint handwritten text, possibly a name or title]

... 1672 ...

[Handwritten signature or seal]

TER ORDE VAN DEN HOOGEN RAAD.

Handwritten note:
Rijksarchief
1910.2028